

Die Entstehungsgeschichte des Monotheismus, nach ihren quellen geprüft und dargestellt.—G. Owsephian. Leipzig, 1897 (Միակամութեան ծագման պատմութիւնը, իւր աղբիւրներով քննած և ներկայացրած. Գ. օսրկ-Յովսէփեան. Լայպցիգ, 1897):

Մայր Աթոռոյս միաբան Շնորհ. Գարեգին սարկաւազի (այժմ՝ արեղայ) այս շարադրութիւնը, որով նա փիլիսոփայութեան դոկտորի աստիճան է ձեռք բերել, լոյս է տեսել արդէն ամիսներ առաջ. բայց ուշ չենք համարում մի քանի խօսքով ծանօթութիւն տալ նորա մասին, մանաւանդ որ խօսքն այնպիսի մի հաղուագիւտ երեւոյթի մասին է, որպիսին է հայ մարդու, այն ևս հայ հոգեւորականի ուս. Իշմիածնի միաբանի աշխատութիւնը Եւրոպական գրականութեան մէջ: Բարեշնորհ հեղինակը իւր աշխատութիւնը բաժանել է Գ. հատուածների, որոնցից Ա-ի վերնագիրն է՝ «Քաղաքական-եկեղեցական հանգամանքները Բիւզանդական կայսրութեան մէջ մինչև Միակամութեան շարժումը», և առաջին է ըստ այսմ համառօտ նկարագիրն այն վիճակի, որի մէջ գտնուում էր Բիւզանդիան 2. դարի վերջում և Ի-ի սկիզբները՝ Հերակլ կայսեր նախորդների և նորա օրով, որով բացատրուում են միակամայից շարժման պատճառները:—Միակամութիւն ասուում է 2. դարի վերջերը յառաջ եկած այն վարդապետութիւնը, որ ընդունելով Քրիստոսի մէջ երկու բնութիւն, բայց մի կամք՝ պէտք է Հերակլ կայսեր և նորա կողմակիցների համար իրեն հիմք ծառայէր, միութիւն հաստատելու արեւելքի մի բնութիւն և արեւմուտքի երկու բնութիւն քարոզող եկեղեցիների մէջ:—Բ. և Գ. հատուածներով Հայր Գարեգինը քննադատում է այն յունական աղբիւրները, որոնցից տեղեկութիւն ենք ստանում այս շարժման սղընաւորութեան մասին, բաժանում է նոցա երեք գլխաւոր տեսակի, ցոյց է տալիս նոցա փոխադարձ յարաբերութիւնը, և թէ պատմական տեսակէտով որը որից նախապատիւ պէտք է համարել: Պատմագէտի համար այս մասն ի հարկ է ամենից կարեւորն է, որ սխալն ու ուղիղը, գլխաւորն ու երկրորդականը որոշելով՝ միջոց է տալիս նորան նոր լոյս սփռելու պատմութեան մի մութ մնացած էջի վերայ. բայց հասարակ ընթերցողի համար ամենից հետաքրքիրն է Գ. հատուածը, ուր հեղինակը իւր հետազօտութիւններից եզրակացութիւն է հանում և տալիս է մի «Պատմական նկարագիր Միակամութեան մինչև Կարնոյ ժողովը (633)»: Այս հետազօտութիւններն ու նոցանից հանած եզրակացութիւնը առանձին նշանակութիւն ունին մեր եկեղեցւոյ պատմութեան համար, որովհետեւ գալիս յանգում են այնպիսի մի նշանաւոր խնդրի:

որպիսին է Եզր կաթուղիկոսի Հերակլ կայսեր հետ հաստատած միութիւնը Կարնոյ ժողովում, Իւր ուսումնասիրութեան միջոցին Հայր Գարեգինը աչքի տակ է ունեցել հարկաւ նաև հայկական աղբիւրներն և օգտուել նոցա տուած տեղեկութիւններից. բայց քանի որ նա այստեղ միայն մինչև Կարնոյ ժողովը տեղի ունեցած հանգամանքներն է պարզաբանում, չէր կարող առատ նիւթ վերցնել մեր գրականութիւնից, այլ պէտք է թողնէր այդ մի ուրիշ անգամի, երբ նորան կ'աջողուի ամբողջ շարժման պատմութիւնը՝ մասնաւորապէս հայկական հողի վերայ խաղացած դերը, ներկայացնել, Ինչպէս մեզ յայտնի է, նորա ներկայ աշխատութիւնն այդ ընդարձակ ծրագրի իրագործման յառաջարանն է միայն. իսկ ամբողջի համար պէտք է յուսալ, որ կրկին ձեռք կ'առնէ և յաջողութեամբ զլուխ կ'հանէ, երբ «առաջին տարուայ ուսուցչի» պարտականութիւններից փոքր ինչ թեթեւացած կլինի և աւելի միջոց կ'ունենայ ազատ աշխատութեան, ներկայ գրուածքը բոլորովին զերծ չէ հարկաւ այն թերութիւններից, որոնք յատուկ են իւրաքանչիւր նոր սկսողի՝ ոճի անմատահութիւն, մտքերի հետևականութեան մէջ անհաստատութիւն, աւելորդ կրկնութիւններ և ըն. բայց պատմագրութեան համար լաւ ապագայ խոստացող և աւելի կարեւոր արժանիք են՝ ուղիղ կշռադատութիւն պատմական եղելութիւնների և փութաջան ճշդութիւն նոցա ժողովելու և դասաւորելու գործի մէջ, և այդ արժանիքն այստեղ չեն պակասում, Ինչ վերաբերում է հանած եզրակացութիւններին, նոցա իւր հաւանութիւնն է տուել գոնէ, մասնաւոր նամակով, այնպիսի մի հեղինակաւոր անձն, որպիսին է ուսուցչապետ Լօօֆսը, Եւրոպական մամուլի մէջ յայտնուած կարծիքներ դեռ մեզ չեն հասել:

Լ. Վ.

ԵԿԵՂԵՅԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿՈՆ.

ՌՈՒՍՄՑ ԵԿԵՂԵՑԻ.

Ներկայ ուսումնական տարուայ սկզբից Կիեւի համալսարանում աստուածաբանութեան ուսուցչապետ կարգուած Սվէտլով քահանան, որ ներկայումս ռուս գիտնական հոգեւորականութեան ամենահամակրելի ներկայացուցիչներից մէկն է, * այն եռանդուն երիտասարդ գործիչներից մէկը, որոնք

* Գոնե որչափ մեծ անմամբ ծանօթանալ կարողացանք: